

*Om Statsförfattningen
och Krigsväsendet
hos de fordna Svear och Göther.*

Akademisk Afhandling,
som,
med Filosofiska Fakultetens samtycke
och under inseende af
Historiarum Professorn
EBBE SAM. BRING,
kommer att,
för Filosofiska Doktorsgraden,
offentligen försvaras

å Kongl. Akademien den 12 Junii 1832
af

PEHR E. G. GULLANDER,
vikar. Skolekolleg i Carlshamn.

IV. ST.

LUND, 1832,
tryckt i Akademiska Boktryckeriet.

*Kongl. Maj:ts Högtbetrodde Man,
Biskopen öfver Lunds Stift,
Prokanslern,
Komm. af Kongl. Maj:ts Nordstjerne Orden,
Högvärdigste Herr Doktor*

W I L H E L M F A X E

tacksamt och vörtnadsfullt tillegnadt

af

P. E. G. GULLANDER.

Kongl. Maj:ts Troman,

Kommersérådet,

Högädle Herr

WILHELM SCHMIDT

tillegnas denna Afhandling

under erkänsla af åtnjuten ynnest

ödmjukast

af

P. E. G. GULLANDER.

Då bönderna, d. v. s. de frie och jordegande män, som ej hade thignarnamn, hörde till de aktiva medborgarena, så uppstår den frågan, hvaruti dessas rättigheter hufvudsakligen bestodo. Vi skola kortligen besvara denna fråga.

1:o. Endast frie och jordegande män egde rätt att infinna sig vid folkets allmänna sammankomster; hvaraf voro här i landet tvenne, nemligen *þing allra Svía* eller *Upsala þing*, och *þing allra Götha* 4). Vid dessa ting infunno de sig beväpnade; hvarföre ock Sturleson kallar Riksdagsbeslutet för *dóm allzheriar*, och Svenska Allmogen för *Svíaher* (Svea härén) 5).

2:o. Ehuru man på de tiderna icke noga skiljde emellan *lagstiftande*, *verskställande* och

4) Jfr STURLESON, Ynglinga S. XXXVIII. — Olof den Hel. S. LXXVI. LXXX. — WGL. RB. I. pr. pag. 36. II. RB. 1. 3. pag. 151. — Jfr BRINGS Programm i anledning af Jubelfesten 1830.

5) STURLESON, Olof den Hel. Saga XCVI. — Att de gamle Germaner infunno sig beväpnade, intygar TACITUS: *ut turbæ placuit, considunt armati*. De Mor. Germ. XI. — och på ett annat ställe: *nihil neque publicæ, neque privata rei, nisi armati, agunt*. ibid. XIII.

lagskipande makt, är dock säkert, att lagstiftande makten var hufvudsakligen hos de frie och jordegande männen, hvilke utöfvade densamma vid de allmänna sammankomsterna eller tingen 6).

3:o. Bönderna, och icke konungen, egde i äldsta tiderna, att *afgöra frågor om krig och fred*. Olof Skötkonung erkände detta sjelf på Upsala ting år 1018, då fråga var om krig eller fred med konung Olof Haraldsson i Norge. Sedan bönderna med gny och vapenbrak hade tillkännagifvit sitt bifall till Uplands-Lagmannen Thorgnys sträfva tal, svarade Konungen, att han ville, liksom Sveriges konungar före honom gjort, låta bönderna råda med sig uti allt hvad de ville 7). När Olof Skötko-

6) Att lagstiftande makten i äldsta tiderna icke var hos konungen, utan hos folket, är omständligen visadt af EBBE S. BRING, de præc. vet. Suecorum & Goth. institutis, Cap. II. pag. 133—172. — Äfven hos de fordna Germaner afgjordes vigtigare mål af folket, men de mindre vigtiga af anföraren eller konungen. *De minoribus rebus principes consultant; de majoribus omnes, ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur.* TACITUS, p. anf. st. Jfr samma bok, Cap. VII.

7) STURLESON, Olof den Hel. Saga LXXXI. — Äf-

nung sedermera icke höll ord i afseende på konungen i Norrige, ja till och med icke rättade

ven här tjenar TACITUS (p. anf. st. XI.) till upplysning: *Mox rex, vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis, quam iubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu adsperrantur; sui placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum adsensus genus est, armis laudare.* — Hvilken träffande likhet emellan hvad Tacitus här säger om Germanerna och det Sturleson berättar om de fordna Svear. Men af begges underrättelser kunna vi med säkerhet sluta, att vid deras allmänna sammankomster enhällighet icke fordrades, och att omröstning icke anställdes. Således synes oss klart, att DE RULHIÈRES tager fel, då han uti första Boken af sin *Histoire de l'Anarchie de Pologne & du démembrement de cette Republique* (Paris 1807. quatre voll.) tror, att vid de gamla Germaniska folkens sammankomster fordrades enhällighet, liksom sedermera vid Riksdagarna i Polen, så att hvarje fri och jordegande man skulle haft ett *liberum veto*. Ty då folket tillkännagaf sitt afslag genom sorlande, och sitt bifall genom gny och vapnabrak, är klart, att ingen ordentlig omröstning företogs. — Men att gamla män njöto större anseende, än nu för tiden, är icke underligt. Ty då här i Norden ännu icke funnos några Skolor, Gymnasier och Akademier, och de flesta öfriga nu tillgängliga medel att

sig efter Sveahärens beslut, voro alla öfverens derom, att han förverkat rättigheten till riket. Ty, sade Freyvid Döfve, *allir Svitar vilja hafa forn lög ok fullan rett sinn*, d. ä. alla Svenske vilja tillgodonjuta gammal lag och sin fulla rätt 8). Men i senare tider minskades smånin- gom folkets frihet, och konungen synes hafva fått rättigheten att börja offensivt krig 9).

4:o. Endast de frie och jordegande männen

förvärfva kunskaper, äfven saknades, var *erfarenheten*, som vinnes först med ären, nästan den enda utväg att förskaffa sig insigter och skick- lighet. Jfr BRINGS ofvan åberopade Programma, första sidan.

8) STURLESON, p. anf. st. XCVI.

9) Detta synes man kunna sluta af Upl. L. Konungx B. X. 3., der det heter: *Wil Kununger siälvoer uthrikis fara, Áller här sin uthsända: Radhi siälvoer huro lāngi han wil uthi wara, Ok äpti thy wārder han ledhung uthbiudhrii, han wil siälvoer uthi wara.* Jfr WML. Kon. B. XII., hvarest säges nästan detsamma. Då man besinnar, att Upl. L. reviderades efter Konung Magni Ladulåses död, samt att denne konung vidtog flera förändringar uti krigsväsendet (om hvilka vi ärna tala uti det följande), och ansenligen utvidgade konungamak- ten, så förefaller ofvananförda stadgande mindre underligt.

afgjorde hvem som skulle blifva konung, i fall den regerande ansågs hafva förverkat rättigheten till thronen. Thronföljden var ej bestämd på ett oföränderligt sätt 10); men det var en sed, hvilken gällde såsom lag, att man höll sig vid den gamla konungaätten. Vid konungens utkorande hade Uppsvearne ett stort företräde 1).

5:o. *Bönderna tillsatte sjelfve sina embetsmän*, ibland hvilka, sedan den hierarkiska författningen upphört, *Lagmännen* hos Svear och Göther, samt *Domare* hos Svearna, och *Häradshöfdingar* hos Götherna, voro de väsentligaste. Uti WGL. säges uttryckligen: *Bondæ sun skal lagmaþer væræ. Þy skulu allir bonder ualdæ mæþ gusz miskvæ 2)*. Om domare och häradshöfdingar finnes uti Landskapslagarna intet bestämdt

10) Olof Skötkonung kallade dock *riket för sitt fädernearf.* STURLESON, Olof den Hel. S. XCVI. (p. 139, uti 2 Tomen af Schönings Upl.).

1) STURLESON, p. anf. st. Jfr WGL. Retl. B. I. pr. pag. 36. — II. RB. 1. 3. pag. 151. — Det hithörande är mäterligen utredt af Adjunkt Sv. RYDBERG uti dess skrift: *Svearnas och Göthernas strid om konungavalet*; Lund 1830.

2) WGL. Retl. B. 3. pr. pag. 37. — II. Retl. B. III. pr. pag. 151.

stadgande, att bönderna egde, att sjelfve dem tillsätta. Men då bönderna inom landet och lagsågan afgjorde hvem som skulle blifva Lagman, är högst sannolikt, att bönderna inom hundarit hos Svearna i början sjelfve tillsatte sina tvenne domare, och inom häradet hos Götherna sin häradshöfdinge. I senare tider fick konungen genom den embetsmannen, som kallades *Länsmadher*, inflytande på valet 3).

Om Konungen och dess embetsmän, Jarlar, Hersar, Landvarnarmenn, Lendirmenn, m. fl., få vi tillfälle att omständligare tala uti det följande.

-
- 3) Se Upl. Lag. Thingm. B. I. pr. — Suderm. Lag. Thingm. B. I. pr. — WML. Thingm. B. I. — Af den första vilja vi anföra några ord: *Nu skulo Domara takar, Tha skal Länsmadher vpstanda ok tolf män nämna af hundare, The tolf aghu twa män til domara nämna. Kununger a them dom i händer sättia.* — Uti WGL. och ÖGL. finnes ingenting bestämdt om Häradshöfdingens tillsättande. — Häradshöfdingen kallas stundom *hæræps soknari*. ÖGL. Kristnu B. 19. pr. Ty han var ej blott domare, utan äfven actor publicus och polismästare inom häradet, liksom fordom *Godarne* eller häradsdomarne på Island. Jfr JOHN ARNESEN, Inledning til den Islandske Rettergang, Kiöbenhavn 1762. pag. 40. 42. 437. 476.

6:o. Endast friborne män egde rättighet att bära vapen, företaga fejder för att hämnas släktlingars dråp eller en tillfogad skymf, och att tjena i fält, eller, rättare sagdt, att deltaga uti nationelt krig. Ty de fordne Svear och Göther ansågo krigstjenst ej såsom ett onus, utan såsom en af deras dyrbaraste rättigheter. Vissa ställen uti våra gamla handlingar synas antyda, att det endast varit de frie och jordegande, som haft rättighet att bära vapen. *Hvilkun legomaþer möllari. almennigx bonde æller bondæ sun vgipter vr garþi bær stikæmez. þer eig æru þiænistu men. æller. i. vandræþum. böten.* III. sextan örtugher; d. ä. (efter orden) hvilken legodräng, mjölnare, allmänningsbonde eller bondeson ogift ur gården (icke emanciperad) bär vapen (spjut), om de ej äro tjenstemän eller i fara, böte tre gånger sexton örtugar 4). Här stadgas uttryckligen, att en fri och jordegande mans son icke fick bära vapen förr än han blifvit emanciperad. Och att emancipation äfven i andra fall var väsentlig, är klart af följande ställe: *Nu æn þæt ær bondans son sum drap. ok kunungs soknarin sigher egh han uara lutskiptan fran bondanum: þa ær þæt bondans uitzorþ uita han lutskiptan fran sik mæþ eþe siu-*

4) WGL. II. Forn. L. pag. 211. Jfr WGL. III. 83. pag. 270.

ghurtan manna. han a egh hanum til hafs at visa. ok egh i hirþgarþ. han skal hanum byggt bo i hændær sætia. Þa ær han uiþær son sin lagh skipter. hauær han egh byggt bo hanum i hændær sætia. Þa fa hanum boskap. Þæt æru kuiki kuste þer sum bo skal mæþ byggia. D. ä. Om det är bondens son, som begått dråpet, och den publika åklagaren säger honom ej vara lagligen skild ifrån fadern, då eger bonden vitsord, att med fjorton manna ed visa honom vara lagligen frånskild. Men ej må han visa honom till sjös eller till hofvet (han må ej emancipera honom derigenom, att han låter honom resa till sjös eller taga tjenst vid hofvet); utan han skall öfverlemna åt honom byggt bo: då är han lagligen skild från sin son. Har han ej byggt bo att lemna honom, så må han gifva honom boskap, d. ä. kreatur, hvarmed han kan bruka jorden 5). Utaf dessa begge stäl-

-
- 5) ÖGL. Drapa B. V. pr. pag. 52. — Detta ställe är oriktigt förklaradt af Hr. Collin och Hr. Schlyter uti deras Glossarium till ÖGL. ordet *Haf*, pag. 286., hvarest det heter: "*han a egh hanum til hafs at visa ok egh i hirþgarþ*"; d. ä. bondens son är icke skild från fadrens bo derigenom, att han reser till sjös eller gifvit sig i hofstjenst, utan han skall likväl hafva sin andel af fadrens bo". — Redan på ett annat ställe är visadt, att de anförda orden hafva en djupare be-